

SEXTIL PUȘCARIU – ISTORIC LITERAR ȘI OM DE PRESĂ

Un aspect mai puțin scos în evidență de cei care se ocupă de personalitatea complexă și extrem de bogată a lui Sextil Pușcariu, activitate risipită generos pe mai multe terenuri, a fost aceea de om de presă. Aliniamentele generale au fost fixate de acad. Marius Sala într-o conferință ținută la unul din congresele Asociației Române de Istoria Presei și apărută apoi în „Revista română de istorie a presei” (Sala 2011, p. 5–16), unde ne oferă și câteva statistici privind colaborarea sa la reviste și ziare ca: „Luceafărul”, „Junimea literară” sau „Glasul Bucovinei”. Dezvoltând problema, Gabriel Vasiliu a consacrat posterității culturale a marelui lingvist mai multe cărți, dintre care una privind în mod special calitatea sa de director de publicații (Vasiliu 2004). S-a conturat astfel o preocupare mai insistentă din partea istoricilor literari și a istoricilor de presă pentru conturarea unor preocupări speciale în acest domeniu, care se referă la rezultatele unei chemări și ale unei pasiuni, dar înainte de toate la responsabilitatea de marcă a cărturarului militant față de sine și față de timpul său, ca în momente dificile și problematice pentru țară, să se fi simțit obligat să treacă din umbra cabinetului de lucru în arena publică. În ceea ce ne privește, vom consacra demersul eseistic de față unei priviri critice de ansamblu referitoare la trei aspecte principale legate de această preocupare. Cele trei secțiuni ale lucrării vizează următoarele chestiuni: 1) interesul special manifestat de marele filolog pentru presa românească ca formă de progres social și național; 2) activitatea sa de istoric de presă; 3) activitatea sa ca inițiator și conducător de publicații. Trebuie spus încă de la început că publicațiile pe care le-a condus au însemnat toate momente dintre cele mai importante în contextul social-politic al vremii, fiind născute din necesități stringente ale dezvoltării politice, culturale și științifice.

1. Legătura lui Sextil Pușcariu cu activitatea oamenilor din domeniul jurnalisticii s-a manifestat încă de la o vârstă foarte fragedă, moștenind acest „morb” din familie, întrucât tatăl său s-a făcut cunoscut în epocă în calitate de editor și redactor de publicații. Acest lucru ni-l mărturisește însuși profesorul, când, în 1923, într-o scrisoare de răspuns lui Francisc Hossu-Longin, ginere al lui Gh. Pop de Băsești, care fusese angajat în tinerețe în redacția unor publicații scoase de Iosif Vulcan la Pesta, îi atrăsese savantului clujean atenția asupra unui fond documentar depus de el la BCU Cluj, iar Sextil Pușcariu îi răspunsese:

„Vă mulțumesc pentru prețioasele știri ce mi-ați comunicat. Îndată ce voi găsi câteva ceasuri libere voi cerceta hârtiile și cărțile donate Bibliotecii din Cluj și voi atrage atenția vreunui elev mai tânăr asupra lor, căci un studiu despre revistele umoristice din Ardeal ar da un foarte interesant subiect pentru o teză de licență sau doctorat. Eu însumi am o mică înrudire cu ele, întrucât prin 1876 tatăl meu scotea la Brașov «Cocoșul roșu» în ale cărei colecții am răsfoit adesea în copilărie” (*apud* Popa 2015, p. 385).

Caietele Sextil Pușcariu, II, 2015, Cluj-Napoca, p. 646–656

Studiul despre revistele umoristice s-a făcut însă târziu, abia în anii noștri, când lectorul universitar Livia Grămadă a susținut la profesorul Iosif Pervain o lucrare de doctorat cu acest titlu (Grămadă 1974), iar revistele editate de Iosif Pușcariu figurează printre cele luate în studiu. Documentul adus în discuție de noi dovedește însă la modul eclatant deschiderea avută de profesor pentru orice manifestare ziaristică din trecutul presei române. În acest sens, profesorul clujean avea o vastă experiență documentară, manifestată de timpuriu prin colaborări insistente la principalele gazete din Transilvania. Se cunoaște, astfel, faptul că elevul Sextiliu Pușcariu a debutat în 1892 la „Gazeta Transilvaniei” de la Brașov, la numai 15 ani, pe când se afla în clasa a VI-a a gimnaziului „Andrei Șaguna”, cu unele texte folclorice culese, apoi cu snoave scrise de el însuși. Marius Sala precizează că debutul publicistic ca atare ar fi avut loc în „Foaia poporului” de la Sibiu în 1893, dar noi n-am găsit textul cu pricina în biobibliografia semnată de Elisabeta Faiciuc (2000). De aici a trecut în paginile „Familiei” de la Oradea, ale „Tribunei” de la Sibiu, ale „Vetrei” de la București, ale „Dreptății” de la Timișoara, ale „Convorbirilor literare” de la Iași, iar din 1902 publică în „Semănătorul” și „Luceafărul”, încât ajunge să susțină câteva rubrici fixe în publicistica transilvăneană, cum ar fi „Foi răzlețe” în „Luceafărul” budapestan, destinată unor portrete și comentarii literare, și „Din carnetul unui filolog”, deschisă mai întâi în „Glasul Bucovinei” de la Cernăuți și continuată apoi în „Tribuna” de la Arad, unde a abordat o serie de probleme de limbă literară, de natură etimologică, lexicală sau dialectală, notițe care n-au fost adunate în volum până astăzi. Din 1918 se dedică redactării „Glasului Bucovinei”, în care miza principală a fost acțiunea directă în favoarea unirii Bucovinei cu Țara, iar apoi, odată cu stabilirea la Cluj, scrisul său gazetăresc va căpăta noi înfățișări și formule gazetărești. Aproape nu va exista publicație transilvăneană în care să nu-i întâlnim numele, de la marile cotidiene, cum ar fi „Patria” sau „Înfrățirea”, la „Dacia”, „Cele trei Crișuri”, „Lumea universitară”, „Cugetul românesc”, „Conștiința românească”, „Lamura”, „Societatea de mâine”, „Cultura”, „Democrația”, „Revista filologică”, „Țara Bârsei”, „Națiunea”, „Drumul nou”, „Renașterea”, „Gând românesc”, „Revista Fundațiilor Regale” etc., multe dintre numerele acestor publicații fiind păstrate în arhiva sa personală, care astăzi se găsește în grija Institutului nostru. Respectul său pentru presa scrisă poate fi decelat și în atenția cu care a colecționat o bună parte din aceste publicații, lăsând urmașilor mărturie dintre cele mai semnificative. Lista completă a publicațiilor în care semnătura sa a fost întâlnită atinge cifra de 138, după cum arată Gabriel Vasiliu, la care se adaugă patru publicații pe care le-a condus.

2. Calitatea de gazetar practicant a fost însoțită în cazul său de emiterea a numeroase considerații și judecăți de valoare asupra meseriei ca atare, formulând în repetate prilejuri puncte de vedere despre jurnalism și rolul presei, despre principii, norme și obiective gazetărești, pe care, măcar în trecere, ne simțim obligați să le itinerăm cu acest prilej. Cele mai multe țin de practica directă a jurnalismului, de deontologia profesională, de respectul pentru publicul căruia se adresează. Astfel,

încă din primele numere ale ziarului „Glasul Bucovinei”, pe care l-a inițiat într-un moment de cumpănă pentru țară, el s-a simțit dator să atenționeze lumea cultă românească despre datoria pe care „chemarea vremii”, o pune în fața sa, deoarece etapa istorică de după încheierea Primului Război Mondial și formarea statelor naționale unitare ar fi hotărâtoare pentru stabilirea „cadrelor în care se va dezvolta poporul românesc”, adică „să ne plăsmuim viitorul care ne convine nouă în cadrul românismului” (Pușcariu 1918a, p. 1). Unul dintre primele articole semnate de el a vizat prăbușirea dualismului, act de însemnătate primordială, prin care au fost înlăturate și îngrădirile cenzurii și arsenalul de legi restrictive. Ca atare, poporul român se poate exprima acum în deplină libertate printr-o presă care să fie oglinda năzuințelor sale. În articolul *Presa*, din „Glasul Bucovinei”, el pune accentul pe ideea de obiectivitate a presei, deoarece, sublinia el, „gazeta e ca o oglindă, în care să se reflecteze viața de toate zilele. Măiestria e de a ști să ții oglinda la distanță potrivită” (Pușcariu 1918g, p. 101). Pe aceste baze a instituit el programul „Glasului Bucovinei”, definit ca „un organ de propagandă neîntreruptă și cinstită”, un

„organ național al intereselor celor mai largi ale poporului român din Bucovina și, în cadrul României Mari, al intereselor tuturor cetățenilor ei. Ca atare vom lupta, scria el, ca la temelia vieții noastre politice, economice, sociale și culturale să fie așezate cele mai largi principii democratice, care să promoveze toate păturile populațiunii noastre în deplină armonie, coordonând acțiunea culturală cu cea politică” (Pușcariu 1918b, p. 69).

În articolul *Presa*, citat mai sus, el arată că cele „trei cerințe de căpetenie ale unei prese bune” sunt „informația, orientarea și educarea spiritului public” (Pușcariu 1918g). În acest scop, s-a străduit să ofere o informație cât mai corectă, să orienteze publicul cititor spre marile probleme ale unei vieți publice total schimbate, care avea să se ducă în cadrele României Mari, punând în fața cititorilor toate marile probleme care trebuiau soluționate cu privire la toate clasele și păturile sociale, clasa țărănească, muncitorimea, funcționăria, clasa de mijloc, minoritățile, dar și școala, biserica, reformele sociale, electorale, administrative, financiare, ale justiției și ale presei. În domeniul presei, el cere „urbanitate în ton, respect pentru părerea adversarului, control sever și încurajare fățișă” (Pușcariu 1918d, p. 77). E, de asemenea, de părere că ziarul trebuie să fie cât mai bine informat, în care scop ridică problema corespondenților de calitate și chiar să facă apel la specialiști, acolo unde lucrurile o reclamă. Orientarea oricărei publicații trebuie să se întemeieze pe o unitate de principii, care să fie respectată, și care să meargă mână în mână cu curajul opiniei, cu asumarea răspunderii sub semnătură, și nu practicarea anonimatului. În sfârșit, pentru educarea spiritului public el formulează necesitatea formei literare îngrijite, în așa fel încât să devină o școală de educație a exprimării îngrijite și a respectului pentru limbă, prin vehicularea întregului „tezaur lexical al limbii”. Acestei cerințe trebuie să i se adauge dorința de a promova o presă morală și patriotică în același timp, în așa fel încât aceasta să contribuie „la închegarea unui suflet românesc unitar între hotarele țării mărite”. În care scop, el reiterează ideea de a

avea în vedere întreg spectrul de nevoi naționale, în așa fel, încât „să strângem pe cât se poate legăturile noastre cu frații din Ardeal și Ungaria, cu care împreună avem să ne manifestăm în noul stat român” (Pușcariu 1918h, p. 60). O altă cerință precis formulată privea nevoia de cadru cultural adecvat, deoarece este momentul să se propage peste tot o „adevărată cultură a minții și inimii” (Pușcariu 1918f, p. 98). De unde accentul pus pe prezentări de cărți, de reviste, pe manifestări culturale, cărora el le-a dat importanța cuvenită la toate publicațiile pe care le-a condus. „Formarea unei opinii publice sănătoase” stă și la baza muncii sale de istoric de presă, cel care s-a străduit să judece și să promoveze presa nouă românească, așa cum a făcut-o el cu mai multe prilejuri. Unul dintre acestea este articolul *Reviste* din „Glasul Bucovinei”, în care se oprește asupra publicațiilor pe care le consideră demne de a fi luate în atenție de public. Între acestea se numără recent renăscutul „Luceafăr” de la București, „Junimea Moldovei” de la Botoșani, „Ion Creangă” de la Bârlad, dar și „Neamul românesc” al lui Iorga, iar dintre ziare remarcă activitatea „Universului”, a „Adevărului”, a cotidianului „Dimineața”, a „Neamului românesc”, a „Românului” sau a „Tribunei” din Arad. Salută ca fiind necesare numerele speciale de duminică destinate poporului de la țară ale unor ziare ardelenesti, dar condamnă tendința de „a specula setea de senzațional a publicului”, precum și acelea de a publica romanele bulevardiere în foileton „destinate Țaței Frosa de la mahală” (Pușcariu 1918e, p. 96). Cerința de bază este văzută în nevoia de a subsuma întreaga presă intereselor generale ale tuturor românilor, fără politicianism îngust și manipulări restrictive, și fără a pierde din vedere pe românii care trăiesc în afara hotarelor țării.

Cât privește ipostaza de istoric de presă, ea poate fi decelată în mai multe situații punctuale. E vorba despre lămurirea unor aspecte legate de împrejurările și rolul unor publicații în viața culturală transilvăneană, cum ar fi calendarele și almanahurile, genuri de presă cu mare extensiune în Transilvania, mai ales în perioada premergătoare apariției presei politice și literare bine structurate. Ne vom referi, astfel, în continuare la câteva din contribuțiile sale, cum ar fi cel intitulat *Calendare și almanahuri*, publicat în „Almanahul graficei române” din 1927, apărut la Craiova, unde, pentru întâia oară în istoria presei românești, Pușcariu ridică problema întocmirii unei bibliografii exhaustive destinate acestor publicații, domeniu în care s-au afirmat mai târziu cercetători precum Mircea Tomescu (1957) soții Răduică (1981) sau Elisabeta Faiciuc (2011). Calendarele și almanahurile semnalate și studiate de el aici au constituit un veritabil punct de plecare pentru abordări specializate în domeniu, el fiind primul care a fixat începuturile calendarului românesc odată cu activitatea la Petcu Șoanul din Brașov, apoi cu Bart și Kraft din Sibiu, cu cele ale lui Samuil Micu (1806) și Zaharia Karkalechi (1836) de la Buda, cu cele de la Cernăuți, Arad, Iași sau București, a căror descriere se face după „colecția Muzeului Limbii Române”. Important de reținut această remarcă:

„Cel ce va scrie odată istoria literaturii românilor de peste munți va trebui să recitească paginile adesea naive ale acestor almanahuri, care dau totuși dovadă de preocupări literare interesante” (Pușcariu 1927, p. 33–43).

3. Cea mai importantă dintre acțiunile profesorului Pușcariu pe terenul presei este aceea de conducător de publicații literare, recte de redactor sau director al unor reviste și ziare pe care a simțit nevoia să le scoată la lumină. Morbul gazetăresc l-a moștenit din familie, unde, cum am văzut, tatăl său, avocatul Iosif Pușcariu, se în-deletnicea și cu scoaterea unor reviste satirico-umoristice. Urmând exemplul lui, elevul Sextiliu își exersează și el destul de timpuriu calitățile literare, scoțând la o vârstă foarte fragedă revista manuscrisă „Mincinosul”, ale cărei rubrici le scrie în întregime. Singurul număr păstrat în arhiva sa este scris de mână cu o cerneală colorată, dar anul de apariție lipsește. O mică indicație notată pe frontispiciu ne dă de înțeles că revista ar fi fost precedată de publicația „Micul mincinos”, descoperită în atenționarea autorului: „Până acum sub numele «Micul mincinos»”. Numărul păstrat conține câteva catrene în versuri puerile, semn că au fost scrise la o vârstă școlară fragedă. O altă revistă manuscrisă păstrată în arhiva lui poartă numele de „Păcăleandru”, despre care se știe că a scos-o împreună cu Radu Rosetti, pe când se afla ca elev la liceul „Andrei Șaguna” din Brașov; la revista lor se pare că a colaborat și poetul de mai târziu Șt. O. Iosif. O altă publicație care poate fi găsită în arhiva sa este cea numită „Gaudeamus Sigismund”, revistă apărută mai întâi în manuscris, scoasă de către elevii de la Liceul „Andrei Șaguna” din Brașov, iar apoi, cu prilejul sărbătoririi periodice a întâlnirilor colegiale peste ani. Credem că numărul cu acest titlu din arhivă s-a datorat unui asemenea prilej de destindere. Profesorul sobru și exigent devenea în asemenea momente extrem de agreabil, având o aplecare specială pentru a încuraja glumele și surprizele versificate de bună calitate, care asigurau atmosfera destinsă și buna dispoziție. Epigrama și șarjele amicale reprezentau sarea și piperul sărbătorilor comune numite „Dracomani”, iar aplecarea spre ironie și umor poate fi detectată și în articolul final scris cu ocazia „îngropării” „Drâmbului nou”, la 7 decembrie 1931. Cele trei reviste manuscrise pot fi calificate doar ca simple și nevinovate „glume juvenile”, nelăsând în preocupările sale urme semnificative¹.

Adevăratul debut gazetăresc al său trebuie considerat cel din „Glasul Bucovinei” din 1919, ziar apărut într-un moment esențial al trezirii conștiinței naționale a tuturor românilor, când românii din toate provinciile înstrăinate au simțit nevoia să se înregistreze în marele curent al luptei pentru realizarea unității naționale. Se pare că atitudinea sa curajoasă și intransigentă a reușit să adune sub faldurile acestui drapel unionist principalele forțe democratice din Bucovina, reușind să zădărnicească încercările separatiste ale fostului deputat Aurel Onciul, determinând o acțiune hotărâtă a elitelor locale care a dus la proclamarea unirii cu România. Artico-

¹ Institutul de Lingvistică și Istorie Literară „Sextil Pușcariu”, Arhiva S. Pușcariu, pozițiile 2022, 2023, 2024. Toate revistele figurează aici sub titlul „Periodice conduse”.

lele semnate aici de Sextil Pușcariu pot fi socotite de maximă importanță în conturarea curentului general, cât și în acțiunile practice care vizează hotărârile luate. Cel dintâi număr apare la 22 octombrie 1918 și, după propria sa mărturisire, ar fi fost scris în întregime de profesor, deși, la început, pentru a fi sigur de succesul publicației, îl va numi redactor și editor pe Dionisie cavalier de Bogdan. Abia de la numărul 10, ziarul va consemna realitatea faptică, înscriind numele lui Sextil Pușcariu în calitate de director. La început, ziarul a apărut de două ori pe săptămână, marțea și vinerea, purtând specificația de „Organ al Partidului Democrat al Unirii”, pentru ca, de la nr. 10, să se subintituleze „Organ de propagandă pentru unirea politică a românilor de pretutindeni”. Chiar și după plecarea lui Pușcariu din fruntea lui, ziarul a continuat să apară timp de douăzeci de ani, modificându-și pe parcurs doar titulatura, dintre care cea mai cunoscută a fost aceea de „Organ național românesc”. În puținul timp cât Pușcariu a condus ziarul, prestația sa jurnalistică a dobândit o mare însemnătate, dată mai întâi de importanța momentului istoric în care ea s-a manifestat, apoi de bogăția și varietatea subiectelor abordate. Lui îi datorăm redactarea a nu mai puțin de 63 de articole (după inventarul realizat de Gabriel Vasiliu), între care se situează și editorialul dător de direcție din primul număr (Vasiliu 2004). Sub titlul *Ce vrem?*, acesta fixează cu mare acuitate direcția pe care o va lua publicația sa: aceea de a fi o apărătoare a cauzei marii Uniri, adică „să contribuie la încheierea unui suflet românesc unitar între hotarele țării mărite”. Acest lucru se poate desprinde și din materialele semnate de el în numerele următoare, putându-se remarca titluri elocvente, precum: *Chemarea vremii*, *Sfârșitul dualismului*, *Constituanta Bucovinei*, *Învățăături pentru viitor din greșelile trecute*, *Drumul nostru*, *Mesagiul dus de d. Sextil Pușcariu Regelui românilor* etc. Alături de titluri care mărturisesc militantismul național al autorului, pot fi reperate altele, care pun în valoare munca unor personalități literare sau științifice demne de atenție, precum Nicolae Iorga, Aron Pumnul, Ion Bogdan, G. Rotică sau Iancu Nistor, în care a subliniat aportul acestora la dezvoltarea noastră culturală. Demn de remarcat este medalionul închinat lui Aron Pumnul, al cărui rol de semănător de idei i se pare mai important chiar decât acela de autor de cărți, meritul esențial al lui Aron Pumnul descoperindu-l nu atât în gramaticile și lepturarele sale, cât „în crezurile naționale gravate în sufletele elevilor săi”. De excepțională importanță este articolul în care a salutat debutul lui Lucian Blaga (Pușcariu 1918c, p. 72–76), articol prin care Pușcariu a dovedit nu numai o salutară intuiție literară, dar și o frumusețe sufletească deosebită, în ton cu deschiderea sa totală spre fenomenele de noutate din cultura noastră. Impunerea noului poet în conștiința publică s-a datorat aproape în întregime acestui text de mare intuiție și profunzime critică, cu aspect de întâmpinare binevoitoare, care a făcut epocă în critica românească viitoare.

Următoarea publicație pe care a condus-o a fost revista „Cultura”, revistă apărută în 1924 la Cluj, în patru limbi: română, germană, maghiară, franceză. Prin ea, el Pușcariu răspuns unei nevoi a timpului, aceea de a pune la îndemâna străinătății o adevărată carte de vizită, din care să răzbată dimensiunile unui amplu proces cultu-

ral pe care-l trăia țara reintregită. În acest scop el s-a înconjurat de cei mai buni colaboratori pe care îi avea Clujul în acel moment, cărora le-a încredințat conducerea unuia dintre sectoare. Pentru dirijarea părții maghiare l-a angajat pe profesorul maghiar György Kristóf, pentru partea germană pe Oskar Netoliczka, iar pentru partea română pe Lucian Blaga. Aveam, astfel, o revistă care se adresa celor trei limbi ale Transilvaniei, cărora el le-a mai adăugat una, pentru a sublinia dimensiunea europeană a culturii practicate aici, respectiv limba franceză, pentru care a fost desemnat Yves Auger, lectorul francez de la Universitatea din Cluj. În momentul în care pornește la drum revista, Pușcariu se afla la Geneva ca reprezentant al României la Liga Națiunilor, drept care el concepe fiecare număr al acesteia ca o pledoarie pentru calitatea scrisului românesc, trimițând revista lui N. Titulescu sau Elenei Văcărescu, aflați printre colaboratorii săi apropiați. Sumarul numerelor a fost astfel conceput, ca printre semnatari să se numere personalități științifice și literare de primă mână, între care îi amintim pe N. Iorga, Ion Lupaș, G. Vâlsan, Petre Grimm, Gh. Popovici, G. Oprescu, Octavian Goga, Al. Borza, Lucian Blaga (sub pseudonimul Luca Moga) dintre români; Kiss Ernő, Bitay Arpad, Palfy Marton, Acs Karoly, Kadar Imre dintre maghiari; Oscar Walter Cisek, Egon Hajek, H. Wuhr, R. Honigberger dintre nemți. Profilul ei generos a stârnit multe ecouri favorabile în țară și străinătate. Prin ea, S. Pușcariu a dorit să dovedească colegilor de la Liga Națiunilor că noua Românie are privirea ațintită spre viitor și că adună alături toate minoritățile, pe care le ocrotește. Având subtilul *Sciences – Lettres – Arts*, revista clujeană a dovedit nu numai țării, ci și Europei că România se afla într-un stadiu de cultură demn de toată aprecierea, așa cum au arătat și numeroasele reviste străine care au salutat-o cu căldură. Sextil Pușcariu a fost prezent aici doar cu un articol de impresii de la Liga Națiunilor, scris sub forma unui alert reportaj, iar colegii de redacție au contribuit, fiecare după posibilități, la selectarea unui material cât mai divers, ales cu grijă din domeniile anunțate mai sus, în așa fel încât numerele revistei să devină cât mai atrăgătoare și mai convingătoare. Între numele de referință din paginile ei s-au numărat atât Eminescu, cât și Ady sau Madách Imre, puși în circulație de traducători de marcă, precum Revai Károly și Frányo Zoltán, amândoi cunoscuți publicului cititor, prin traducerile lor de calitate (Vasiliu 2004, p. 177–186; cf. și Zăciu 1972, p. 59–68; Bologa 1966, p. 96).

Un moment revuistic interesant l-a reprezentat conducerea ziarului politic „Drumul nou”, redactat de profesorul clujean în 1931. Aprobarea ziarului a fost dată de primărie la 6 mai 1931, iar documentul original se află în arhiva Pușcariu de la Institut². În act se specifică următoarele lucruri: noul ziar va fi un cotidian „cu caracter politic”, avându-l ca proprietar pe Sextil Pușcariu, iar ca redactor responsabil pe Constantin Anghelescu, tipărirea lui făcându-se la tipografia „Ardealul”. Primul număr al ziarului a fost scos de ziua națională din 1931, pentru sărbătorirea căreia

² Arhiva S. Pușcariu, mss. 2160, documente privind „Drumul nou”; vezi și Faiciuc 2000.

noul director a semnat articolul *Zece mai*, unde, pe lângă elogiul domnitorului făuritor al României moderne, trasa în câteva cuvinte profilul ziarului:

„Înțelegând glasul vremii, care ne cheamă la o mobilizare civilă, vom duce lupta grea, de fiecare clipă, împotriva politicianismului acaparator, a incapacității cocoțate fără rușine la cârmă, a necinstei ce a dat iama fără sancțiuni în banul public și a cinismului exploatorilor nesăturați ai celui mai răbduriu dintre popoare” (Pușcariu 1931a, p. 1).

După cum se vede, ziarul își afirmă un caracter polemic ferm, dar care este estompat pe parcurs. Cert este că analizele despre starea politică a României din acel moment vor avea un anume caracter denunțător, referindu-se la poziționarea ardelenilor în raport cu tânărul monarh Carol II, în raport cu guvernarea lui Iorga, dar și cu atitudinea față de principalele partide politice: față de partidul liberal, averescan, partidul național, național-țărănist și iorghist. Cât privește *Zestrea Ardealului* și *Problema ardeleană*, par a fi teme de dezbatere asupra cărora el va insista ori de câte ori va fi nevoie, încercând să surprindă și anume trăsături specifice de mentalitate, formate și moștenite istoric, pe care le *evidențiază* (*Două culturi – două mentalități*). Între marotele condamnate se numără regionalismul și reaua-credință (*Cine suntem și ce vrem*). Serialul de articole pe această temă poate forma obiectul unor aprofundări critice, dar nu e momentul să stăruim asupra lor. Ziarul are meritul de a fi impus câțiva gazetari cu condei ager, cum a fost cazul lui Bucur Țincu, cu o paletă largă de abordări din sfera culturii, a comentariului literar sau filosofic (*Ziaristică și cultură, Fenomenul Remarque, Școala democrației, Umanizarea filosofiei, Modernizarea creștinismului, Regionalism cultural, Stigmatizarea hitlerismului* etc.). Apoi, directorul Muzeului a fost secondat în ieșirile sale publicistice de alți doi colaboratori de frunte ai săi, și anume de Ștefan Pașca, extrem de activ în zona școlară, semnând și cu inițialele Șt. Pș., și de Emil Petrovici, prezent aici cu o serie de însemnări de călătorie. Foarte activi în paginile ziarului sunt și alți universitari clujeni, între care se remarcă Ștefan Bezdechi, Liviu Rusu și Nicolae Mărgineanu. Dintre membrii redacției, e cazul să menționăm numele lui Vladimir Nicoară, Aurel Gociman, Alexandru Hodoș și Ion Borișteac, dar și pe doi comentatori extrem de activi, apropiați ai lui Sextil Pușcariu prin rudenie: Valeriu Pușcariu, secretarul Touring-Clubului din Ardeal, profesor de geografie, și Valeriu L. Bologa, fost secretar la revista „Cultura”, în sarcina căruia au căzut problemele de sănătate și medicină. Dintre materialele semnate de acesta din urmă în paginile ziarului este cazul să amintim titlurile: *Duhul vechiului Brașov, Artur Gorovei, Periodicele medicale din România, N. Iorga și istoria medicinei românești, A o sută aniversare a Societății medicale și naturaliștilor din Iași, Ciudatul fenomen al heliotermeilor din Sovata* etc. În special pagina a doua a ziarului, intitulată „Viața culturală”, beneficiază de o dezbatere vie și atractivă, alături de cea intitulată „Gâlceava înțelepților” sau „Noutățile zilei”, făcând din „Drumul nou” o publicație culturală de prim rang, care discută problemele tineretului, spectacolele de teatru și operă, viața universitară. Dintr-un articol final, intitulat *Soarta noastră viitoare*, semnat de Sextil Pușcariu, aflăm că banii pentru apariția ziarului i-au fost puși la dispoziție de Grigore

Manoilescu, care avea o exploatare de cărbuni la Șorecani, lângă Huedin, rostul publicației fiind acela de a sprijini guvernarea lui Nicolae Iorga, numit aici Istorie-lungă, și pe Constantin Argetoianu, numit aici Costicăbagăipumnul, deoarece a propus să i se ofere lui Aristide Blank două milioane pentru salvarea băncii sale falimentare. Continuarea acestei intervenții cu caracter explicativ e făcută la modul glumeț al spiritului „Dracomaniilor”, dar citirea atentă a aluziilor pușcariene ne-a dus la o altă concluzie decât cea emisă de Gabriel Vasiliu (2004), cum că pseudonimele de Corvin, M. Corvin și Mateiu Genune i-ar aparține lui Sextil Pușcariu. Scopul acestor note autoironice este acela de a devoala unele pseudonime ale colaboratorilor săi de la ziar. Cel dintâi este acela de Democrit, despre care ni se spune că va găsi „consolare în secția secretă și discretă a Institutului de Istorie a Medicinii”, dându-ne astfel de înțeles că pseudonimul Democrit, sub semnătura căruia ar fi apărut mai multe „gâlceve înțelepte”, ar aparține lui Valeriu L. Bologa. În același sens ar trebui să interpretăm și o altă informație dată de el: „Valer Pușcariu a fost văzut rătăcind noaptea pe străzi și s-a hotărât să încalce calul lui Corvin din Piața Unirei, din pricină că n-are nici un nume la îndemână pe care să se cațere cu tur cu tot, ca membru al turului, pardon al Turingului”³. După opinia noastră, directorul publicației lasă să se înțeleagă aici că semnatul materialelor cu pseudonimul Corvin ar fi Valeriu Pușcariu sau, în orice caz, o parte din acestea i-ar aparține. Dacă urmărim cu atenție sfera de activitate din care își ia subiectele Corvin și M. Corvin, vom constata că ele se potrivesc mai mult lui Valeriu Pușcariu decât vărului său Sextil. Iată câteva din titlurile apărute în ziar: *Tinerimea Română* la Cluj, *Un popularizator al științei: profesorul I. Simionescu*, „*Șoimii*”, *Regionalism constructiv*, *Analele Banatului*, *Un sfat pentru tinerimea română*, *Excursii școlare*, *Românii din Balcani*, *Prietenia ceho-română*, *Turismul factor de progres*, *Muzee etnografice*, *Stațiuni balneo-climaterice*, *Protecția naturii în România*, *Muzeul etnografic din Cluj* etc. Că printre aceste titluri s-au strecurat și unele cu tăietură culturală mai certă e de la sine înțeles, dar marea lor majoritate vin din sfera preocupărilor favorite ale lui Valeriu Pușcariu. Experiența redactării celor 168 de numere câte au văzut lumina tiparului a fost una decisivă, lecuindu-l pentru totdeauna de politică pe directorul publicației, întrucât gustul amar al acesteia îi produce frisoane. Declarația sa în acest sens este radicală:

„La noi politica ne absoarbe energiile, ne face să încercăm soluții de diletanți în materii în care nu avem pregătire și, ceea ce e mai rău, ne desparte în tabere adverse paralizând încercările de colaborare și marcând criza de încredere” (Pușcariu 1931b, p. 238).

Totuși, experiența gazetărească în sine l-a obligat la o scrutare mai atentă a peisajului cultural și sufletesc în care a fost nevoit să acționeze, o confruntare permanentă cu „bătaia pulsului” vremii și în ultimă instanță, un examen de morală și intransi-

³ Articol nesemnat, pregătit pentru nr. 169, care nu s-a difuzat, și (necrolog) pentru „Drămbul nou”, decedat după 7 luni de existență; cf. Vasiliu 2004, p. 247–248. Articole semnate Corvin, M. Corvin, p. 248–340 și Mateiu Genune, *Risipa*, p. 341–342 din nr. 144.

gență publică, deoarece „Un cotidian e un examen zilnic pe care-l dai în numele unei credințe” (Pușcariu 1931b, p. 231).

Intenționat am lăsat la urmă calitatea de redactor a lui Sextil Pușcariu la revista „Dacoromania”, pe care el a întemeiat-o în 1921 și care a apărut sub conducerea sa până la anul X, 1941–1943; în total, din „Dacoromania” au apărut unsprezece numere, cel de al XI-lea, scos în 1948, având specificația pe copertă că apare sub direcția lui Șt. Pașca și E. Petrovici. A fost o revistă de specialitate, cu caracter de „Buletin al Muzeului Limbii Române”, devenit de la an la an mai bogat și mai diversificat, un instrument de informație filologică și lingvistică de prim rang. Compartimentarea revistei, ca și structurarea ei internă, regimul rubricilor și al materialului publicat i-a revenit în întregime redactorului ei. Importanța pe care a acordat-o prezentării de cărți, necroloagelor și „cronicii mărunte” denotă preocuparea sa ca revista să fie o expresie cât mai fidelă a actului filologic și lingvistic mondial, o icoană a manifestărilor și cuceririlor de ultima oră ale științei limbii în sine. Accentul pus pe medalioane închinare marilor personalități lingvistice denotă preocuparea sa de a nu scăpa nimic esențial din confruntarea de idei a momentului, din năzuința de a face din buletinul său o sursă principală de informație în domeniul istoriei limbii, gramaticii, lexicului, sintaxei și foneticii și fonologiei, al geografiei lingvistice, al stilisticii și literaturii vechi românești. Prin această largă apertură de probleme, încă din 1925 revista s-a impus în lumea științifică drept cea mai prestigioasă revistă de specialitate, fiind premiată în 1925 pe plan internațional. În paginile ei, directorul și filologul Sextil Pușcariu a semnat 19 studii, 59 de recenzii, 7 note, 15 articole mărunte și 15 necrologuri, ceea ce dă în total 113 materiale. E vorba de o muncă enormă de a asigura valoarea și prestigiul unei publicații, așa cum a dovedit-o și *Bibliografia* revistei, editată de un grup de cercetători sub conducerea lui I. Pătruș și V. Breban (1983). Această neostenită dăruire permanentă pentru soarta unei discipline științifice menite să apere limba și s-o cuantifice a plasat Școala filologică clujeană în prim-planul mișcării științifice naționale, impunând-o printre primele de acest fel și pe plan internațional. Pentru Sextil Pușcariu a fost încununarea unei munci de o viață, el zidindu-se de la înființare până la retragerea la Bran, ca o Ana Manole modernă, la temelia acestei Școli cu renume de necontestat, la faima căreia mi-am adus și eu o fărâamă de contribuție, la fel ca mulți alții care vă aflați aici.

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

- Bologa 1966 = Valeriu I. Bologa, în „Steaua”, XVII, 1966, nr. 5, p. 96.
 Faiciuc 2000 = Elisabeta Faiciuc, *Sextil Pușcariu (1877–1948). Biobibliografie*. Ediția a doua revizuită și adăugită, Cluj-Napoca, Editurile Clusium și Muzeul Limbii Române, 2000.
 Faiciuc 2011 = Elisabeta Faiciuc, *Dicționar de calendare și almanahuri românești*. Partea I. *Completări la bibliografia generală a calendarelor pentru perioada 1600–1918*. Cu o prefață de Mircea Popa, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2011.

- Grămadă 1974 = Livia Grămadă, *Presa satirică românească din Transilvania*, Cluj, Editura Dacia, 1974.
- Pătruț-Breban (coord.) 1983 = *Dacoromania. Bibliografie*. Coordonatori Ioan Pătruț și Vasile Breban, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983.
- Popa 2015 = Mircea Popa, *Momente culturale silvane*, Cluj-Napoca, Editura Școala Ardeleană, 2015.
- Pușcariu 1918a = Sextil Pușcariu, *Ce vrem?*, în „Glasul Bucovinei”, I, 1918, nr. 1, p. 1.
- Pușcariu 1918b = Sextil Pușcariu, *Drumul nostru*, în „Glasul Bucovinei”, I, 1918, nr. 46, p. 69.
- Pușcariu 1918c = Sextil Pușcariu, *Un poet: Lucian Blaga*, în „Glasul Bucovinei”, I, 1918, nr. 49, p. 72–76.
- Pușcariu 1918d = Sextil Pușcariu, *Presa*, în „Glasul Bucovinei”, I, 1918, nr. 54, p. 77.
- Pușcariu 1918e = Sextil Pușcariu, *Presa*, II. *Gazetele de ieri*, în „Glasul Bucovinei”, I, 1918, nr. 88, p. 96.
- Pușcariu 1918f = Sextil Pușcariu, *Presa*, III. *Gazetele de mâine*, în „Glasul Bucovinei”, I, 1918, nr. 94, p. 98.
- Pușcariu 1918g = Sextil Pușcariu, *Presa*, I, în „Glasul Bucovinei”, I, 1918, nr. 94, p. 101.
- Pușcariu 1918h = Sextil Pușcariu, *Intoarcerea pribegilor*, în „Glasul Bucovinei”, I, 1918, nr. 6, p. 60.
- Pușcariu 1927 = Sextil Pușcariu, *Calendare și almanahuri*, în „Almanahul grafice române”, Craiova, 1927, p. 33–43.
- Pușcariu 1931a = Sextil Pușcariu, *Zece mai*, în „Drumul nou”, I, 1931, nr. 1, p. 1.
- Pușcariu 1931b = Sextil Pușcariu, *Criza de încredere*, în „Drumul nou”, I, 1931, nr. 130, p. 238.
- Răduică 1981 = Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *Calendare și almanahuri, 1831–1918. Dicționar bibliografic*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1981.
- Sala 2011 = Marius Sala, *Activitatea publicistică a marilor lingviști români*, în „Revista română de istorie a presei”, V, 2011, nr. 2, p. 5–16.
- Tomescu 1957 = Mircea Tomescu, *Calendarele românești, 1733–1830*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1957.
- Vasiliu 2004 = Gabriel Vasiliu, *Sextil Pușcariu – director de publicații*, Cluj-Napoca, Editura Napoca Star, 2004.
- Zaciu 1972 = Mircea Zaciu, *Reviste uitate: „Cultura”*, în idem, *Colaaje*, Cluj, editura Dacia, 1972, p. 59–68.

SEXTIL PUȘCARIU – HISTORIEN LITTÉRAIRE ET JOURNALISTE (Résumé)

Notre étude vise à mettre en valeur l'activité de Sextil Pușcariu en tant que journaliste et collaborateur à de nombreuses publications de l'époque, ainsi que son rôle d'initiateur et de directeur de publications périodiques. Il s'agit des journaux „Graiul Bucovinei”, paru en 1918 à Cernăuți, et „Drumul nou”, paru en 1931 à Cluj, mais aussi des revues „Cultura” et „Dacoromania”, la dernière étant une fameuse revue philologique.

Cuvinte cheie: *presă, cultură, filologie, plurilingvism, „Dacoromania”, calendar, almanah.*

Mots-clés: *presse, culture, philologie, plurilinguisme, „Dacoromania”, calendrier, almanach.*

*Universitatea „1 Decembrie 1918”
Alba Iulia, str. Gabriel Bethlen, 5*